

**NZIKORITA OZI N'ASUSU NAJIRIA: UZO KACHA MMA MAKA NCHEKWABA
ASUSU IGBO NA OGBO YA NDI OZO**

Nke si n'aka

Edith Ngozi Onukawa Ph.D

Ngalaba Lingwistiks na Komunikasiõn Stõdis/Igbo

Mahadum Steeti Abia, Uturu

Email: onukawangozi@gmail. com; Phone: 08038701999

Umj edemede

Asusu bu otu n'ime ihe gbaputakarichara ihe Chukwu okike ji choo mmadu mma ma mee ya opuruiche n'ebe ihe niile ndi ozo o kere eke di. Naani mmadu na-ekwu okwu nwere nghota ma nwekwaa ike ikowa uzu ihe okike ndi ozo na-eme. Agburu di iche iche juputara n'awa taa nwere asusu ha, bu njirimara ha. N'obodo Najiria, e nwere otutu agburu na asusu di iche iche e ji mara ha. Asusu ndi a niile bachaara ndi na-asu ha uru mana ato n'ime ha bu: Yoruba, Hausa na Igbo kacha puta ihe n'ih na e kwenyere na onuogugu ndi na-asu ha di ukwu kari ndi ozo. O bu iji hu maka agamnihu asusu ato ndi a ka e ji hiwe nnukwu uloakwukwo a nke a kporo The National Institute for Nigerian Languages, Aba, Steeti Abia n'afõ 1992. Nchõcha a gbadoro ukwu n'ileba anya n'uru di n'iji asusu ndi di n'obodo anyi bu Najiria tumadi Yoruba, Hausa na Igbo na-ezikõrita ozi n'ogo di elu iji nyere obodo Najiria aka ikwudobe na mba awa dum. A ga-agbaso usoro nkõwa ji kowaputa isiokwu nchõcha a nke õma. Site n'ihe di n'õbaakwukwo na ajuju õnu oka a ga-esi nweta ntunye uche ga-enye aka n'ikowaputa isiokwu nchõcha a otu o kwesiri. Ufõdu nchõputa nchõcha a ga-egosi na iji asusu Najiria ezikõrita ozi nwere oke uru si na ya aputa nke gunyere: idi n'otu, udo, ihunanya, õganihu na ezi nchekwaba ndu. Nchõcha a na-atu aro ka ndi obodo Najiria nwee otu obi ka asusu anyi ndi a buru ihe ga-ejikõta anyi õnu, õ bughõ itisa anyi. Na nchõkõta, ka anyi jisie ike tinye ntuputa ndi a n'õru ka asusu anyi ndi a nwee ike ikwudobe asusu ndi ozo n'awa dum maka ezi nzikõrita ozi.

Abstract

Language is one of the greatest things given to mankind by God and this made humans to stand out from other creatures of the world. Humans alone has the gift to make sensible speech pattern and has the power to decipher different sounds made by other creature. All over the world, races, societies and ethnic groups have their languages which depicts as their mark of identity. Nigeria, our country, is faced with the problem of multilingualism and ethnicity. These languages are very significant to their users but three, out of the whole lot namely: Yoruba, Hausa and Igbo are nationally recognized, reason being that they are considered to have the greatest number of speakers and geographical location. The development and growth of these major three Nigerian Languages necessitated the establishment of The National Institute for Nigerian Languages, Aba in Abia State in 1992. This research therefore, examines the significant importance of using these Nigerian Languages with particular references to Yoruba, Hausa and Igbo (WAZOBIA) for effective communication strategies. Descriptive model of approach is adopted while collection of data is through library and oral interaction. Findings include that effective communication with Nigerian Languages has the tendency to ensure our togetherness, peaceful co-existence, unity, love, progress and security of life and property. We recommend that communicating with these Nigerian Languages should serve as a unifying factor and not to disintegrate us. In conclusion, all hands

must be on deck to salvage our Nigerian Languages for effective communication like their counterparts globally.

1.0 Okwu mmalite

Asụsụ malitere site n'okike ụwa. Chukwu kere ụwa nyere naanị mmadụ ikikere asụsụ inye anụmanụ na ihe niile ndi ọzọ o kere aha (Genesis, 2:19). Nzikorita ozi apughị idị n'etiti mmadụ na ụmụanụmanụ ya mere Chukwu ji gosiputakwa oke mkpa mmekorita mmadụ na ibe ya di mere o ji kee nwanị tinyere nwoke ma nyekwa ha ikikere imu omumu juputa ụwa. Site n'uzo di etu a ka agburu niile nke ụwa si mubawanye (Genesis, 1:28) Na mbu, ụwa niile nwere otu asụsụ tupu Chukwu aghagbuo asụsụ niile nke ụwa onu n'ihu oke amamihe nke mmadụ mere agburu niile jiri gbasasija. (Genesis, 11: 7-8). Nke a aputaghị na Chukwu achoghị ka umu mmadụ na-anukorita asụsụ ha kama o mere ya iji gbochie aka ahụ ha chorọ ima ya bu Chukwu okike n'ihu. N'aka nke ọzọ, mgbe Jisọs na-arigo n'elugwe, O nyere ndi na-eso ụzọ ya iwu ka ha noro na Jerusalem ruo mgbe muo nsọ dakwasara ha. Akwukwo nsọ mekwara ka anyi mata na mgbe muo nsọ dakwasachara ha, ndi si mba na ebo di iche iche nke ụwa malitekwaru inu ihe ha na-ekwu nke gosiri na ebumnobi Chukwu okike na mbido bu umu mmadụ ga-enwe asụsụ di iche iche ma nke a agaghị ebute nkewa n'etiti ha kama ha ga-anu ma na-ahotakwa onwe ha mgbe ha na-ekwu okwu (Acts, 1:7-8). O buzi ginị na-eme n'obodo anyi, Najirija, taa?

Najirija bu otu n'ime obodo di n'ụwa taa nke nwere otutu agburu na asụsụ di iche iche e ji mara ha. E nwere mpaghara anọ n'obodo Najirija: Ugwu, Owuwaanyanwu, Odidaanyanwu na Ndida ma nwekwa Steeti iri ato na isii tinyere isi obodo Najirija di n'Abuja. Ọzọ, n'ihu igwu okwe ndorondoro ochichi, e kewara obodo Najirija ụzọ isii bu nke a korọ six geo-political zones 'asụsụ Bekee. Ha bu North-East, North-West, North-Central, South-East, South-West, na South-South ebe agburu di iche iche na asụsụ bikotara onu. Oge ufodu, a na-enwe nghotahie n'etiti agburu ndi a n'ihu ndiche asụsụ na ezi nchekwa ndu. Ebe anyi bi n'otu obodo ma kwenye na anyi bu otu, udi onodu a, nke na-ata otutu isi ndi mmadụ mgbe obula o selitere isi kwesiri ka egbochie ya n'ihu na mgbochi ka mma karja ogwugwo. Otu n'ime ebumnobi nchocha a gbara okpurukpu bu isite na nkowa ntunye uche anyi ga-eweputa ebe a mara ka a ga-esi tinye n'oru iji asụsụ Najirija ndi a tumadi asụsụ Yoruba, Hausa na Igbo kwalite usoro nzikorita ozi.

2.0 Nnyocha Agumagu

Nzikorita ozi, bu nke a na-ahuta dika ụzọ e si ezipu ozi, atunye uche, eziputa echiche na igosiputa ka obi di n'etiti otu maobu ndi bikotara onu bu ihe na aghaghị idị na ndu mmadụ. Onwuka (2006) dika e deputara n'Onukawa (2017), kwusiri ike na "uru nzikorita ozi bara maka ndigide na nkwasike nke oha dika isi na, enweghi nzikorita ozi, putara enweghi oha" (p.15). Nke a bu iji kwado na nzikorita ozi di nnukwu mkpa n'etiti mmadụ na ibe ya nakwa n'etiti agburu na agburu. E nwere ụzọ nzikorita ozi di iche iche ma nke anyi na-ekwu maka ya na nchocha a bu nke e kwuru n'onu maobu nke e dere ede ka ndi ọzọ guputa.

Otutu ndi edeela ihe n'isiokwu di iche iche banyere asụsụ agburu di iche iche di n'ala Najirija na uru o bara ichekwa ha maka odinihu. Ebe ha bu asụsụ nne ji muo anyi burukwa nnatarachi nke ndi nna nna anyi ha ranyere n'aka anyi, o dighi mma ihapu ha ka ha fuo kama o kwesiri ka e nyefeekwa ha n'aka umu umu anyi dika njirimara anyi. Site kwa n'isu asụsụ ndi a ka e si echekwa omenala okputuruokpu anyi.

Onyekpere & Amadi (2013) na-ekwu na onodu ojoo asusu Igbo no n'ime ya taa na-ama njirimara ya n'usoro mmekorita mmadu na ibe ya aka n'ihu. Ha si na asusu bu ihe e ji ewulite ma na-agbasa omenala na usoro obibi ndu ndi. Asusu kpa ahụ bu nke ndi nwe ya na-etinye n'oru kwa mgbe site n'isu ya n'onu, igu akwukwo e ji ya dee na iji ya dee ihe banyere isiokwu di iche iche. Asusu di etu a ga na-eto eto site n'inabata okwu oheru banyere mgbanwe ndu na akurungwa sayensi na nkanuzu. Asusu Bekee, French na ndi ozogasi tuuru ugo na nke a ma asusu Igbo achitaghị aja kama anyi aka ikwalite asusu ndi ozo karja. Ha rioro ndi Igbo ka ha jiri asusu ha kporo ihe ma nye ya onodu ruru ya maka o bu njirimara na nkwudosi ike ha.

Agbedo (2019) kowara n'uju ihe niile banyere Najirja dika obodo ihe e ji mara ya bu otutu agburu na asusu. O deputara nsogbu niile na e si n'onodu ojoo obodo inwe otutu asusu dika o si metuta nhazi asusu, agburu, izu okwe ndorondoro ochichi, akunauba, mmekorita mmadu na ibe ya, mmepe ga-adigide na ihe ndi a ga-emerila maka agamnihu nke obodo Najirja. Ntunye uche dum dabara adaba ma oburuna eleba ha anya ma tinye ha n'oru. Anyi na-ahu na otutu mgbe nghorighita na-adi n'etiti agburu na ibe ya bu maka ndiche di n'otu asusu na ibe ya. Nchocha a bu n'obi ileba anya etu e nwere ike isi site n'iji asusu Najirja ndi a na-ezikorita ozi maka odi mma nke mmadu niile na agburu niile di n'obodo Najirja nke ga-eme ka mba uwa huta anyi dika ndi di n'otu.

3.0 Nzikorita ozi n'asusu Najirja: uzọ kacha mma iji chekwaba asusu Igbo na ogbo ya ndi ozo.

O bu eziokwu na otutu oge, anyi na-asị na idi n'otu bu ike. Ozọ aburu na anyi na-adi n'otu n'ime mgbasasa. Mana abia n'ihe a na-ahu anya, o dika ihe anyi na-ekwu abuchaghị eziokwu. Onu anyi na-ekwu ihe ozọ, obi anyi na-eche ihe ozọ, ebe aka anyi na-eme ihe ozọ. Kedu ka obodo di otu a, bu nke Chukwu ji akunauba di iche iche choo mma ga-esi dowe onwe ya n'onodu ojoo di otu a ma nwee agamnihu dika mba uwa ndi ozọ? Taa, enwela otutu ihe jikotara mba uwa niile onu dika azumahia, ilurita nwanyi, mgbasasa ozi n'ikuku, asompi igba egwuregwu boolu ndi nwoke na ndi nwanyi n'ogo di iche iche, iji igwe komputa ezipu ozi, ile onyonyo Tiivii nke satalait dishi e ji ahụ ihe na-eme na mba uwa niile n'otu oge ahụ, iji igwe ekwe ntị na-ezipu ozi na mba uwa dum n'otu oge na otutu ihe ndi ozọ. O buruna anyi na ndi mba ozọ anyi na-asu asusu ha na-enwe ezi mmekorita di etu a, ginị bu nsogbu anyi n'ala Najirja, ebe anyi bu otu? Iji asusu Najirja ezikorita ozi ga-enyere anyi aka ichekwaba ha ma oburuna e tinye ihe ndi a n'oru:

3.1. Izulite ndi maara asusu Najirja ndi a nke oma

Nzikorita ozi n'asusu Najirja ga-adi ire ma oburuna a ga-azulite ndi maara nke ha riri nke oma n'isu, igu na ide asusu ndi a. O bukwa ndi di etu a kwesiri ikuziri ma zuputa umuakwukwo ndi ozọ nwere mmasi n'imu asusu Najirja ndi a. Umuakwukwo ndi a a ga-azuputa ga-abuzi ndi a ga-ezigasi n'ulokwukwo di iche iche n'akuku niile nke obodo Najirja ka ha nwee ike ikuziri umuaka ndi ga-esi na nwata nwee mmasi imu asusu Najirja dika ha si site na nwata nwee mmasi ige, isu, igu na ide asusu Bekee. O dikwa mkpa ikwu ebe a na goomenti etiti ga-eme ka oburu iwu a ga-etinye n'oru na nwata akwukwo obula ga-enwe mmasi n'ihe banyere imu asusu Najirja n'ulokwukwo di elu dika Koleji KEdukeshonu, National Institute for Nigerian Languages, Aba na Mahadum Najirja niile ebe a na-akuzi asusu Najirja ndi a ga-agu akwukwo n'efu. N'uzo di otu a, onuogugu ndi ga-enwe mmasi imu asusu Najirja ndi a ga-abawanye n'ihia na enweghi mmasi n'imu asusu Najirja ndi a bu otu n'ime ihe na-echere ya aka mgba ma na-adolakwa aka elekere azu. A ga-azuputakwa ndi nkuzi bu ndi a ga-eziga mba ofesi iga kuziere umuafu Najirja bu ndi a muru na

mba ofesi asụsụ nne nke agbụrụ ha si na ya pụta. Nke a pụrụ ime ka ụmụ ndị Bekee sorokwa nwee mmasị ịmụta asụsụ Najjiria dika anyị si amụ nke ha.

3.2 Iji asụsụ Najjiria ama okwa

Nzikorita ozi abughị naanị mgbe e kwuru ya n'ọnu, a na-edekwa ya ede. Ihe a na-ahụkarị n'okporo ụzọ mgbe a na-eme njem bụ izi ozi ntuziaka e ji asụsụ Bekee dee ebe e nwere asụsụ Najjiria e nwere ike iji mee nke a. Ebe ọ bụ na anyị enweghị otu asụsụ Najjiria kpomkwem onye ọbụla na-asụ, ka e were asụsụ atọ a kacha pụta ihe bụ Yoruba, Hausa na Igbo (WAZOBIA) na-ezipụ ozi a, ọbughị naanị asụsụ Bekee. N'uzọ dī etu a, asụsụ Najjiria ga-esonye n'ihe a na-eme ma nwee ugwu na nsọpuru ruuru ha na mba ụwa.

3.3 Iji asụsụ Najjiria akowaputa ngwaahia e meputara na Najjiria

Ndị Najjiria na-enwe mmasị n'ebe ọ dī ukwuu itubata, ire na izuru ngwaahia e mere na mba ọzọ. Ngwaahia ndi a na-ebu nkowa banyere ka e si eri maobu e ji ha eme ihe bukwa nke e ji asụsụ obodo mmeputa ha dee ma kowaa kwa n'asusụ Bekee mgbe ufodu. Ndi Najjiria nwekwara otutu ihe ndi anyi na-emeputa nke gunyere: ogwu, ihe oriri di iche iche a na-ekechi na komkom maobu, ngwaoru na ngwaulo nakwa ihe ndi ozọ di iche iche ha ji asusụ Bekee akowa ka e si ejikwa ha. Gini mere asusụ Najjiria? O doro anya na ọ bụ anyi ji aka anyi na-egbu asusụ anyi ma na-akwalite asusụ Bekee. Nke a apughị ime ka anyi buru ndi Bekee. Ilegbara asusụ Najjiria anya na-ebute nleda anya nye obodo Najjiria dika obodo enweghi ugwu, nsopuru na nkwdosike. O na-akokwa nkwenye anyi na anyi bu otu onu.

3.4 Iji asụsụ Najjiria akwalite nnabata omenala na-ebute idi n'otu

Ikonne (2017) n'ikowa nnabata omenala kwuru na okowaokwu Webster kowara nnabata omenala dika usoro mgbanwe omenala nke otu onye, otu maobu ndi mmadu site n'isonyere, maobu inara udidi omenala ndi ozọ. Ndi nhazi NCCE hutara usoro nnabata omenala dika ihe kwesiri itinye n'oru mere ha ji hiwe ngalaba atọ bu ebe ndi na-amu banyere asusụ Najjiria atọ ndi a bu Hausa, Yoruba na Igbo dika asusụ nke abuo ha ga na-aga ozuzu maka nnabata omenala. Ha bu: Federal College of Education, Kano maka asusụ Hausa, National Institute for Nigerian Languages, Aba maka asusụ Igbo na Federal College of Education (Special), Oyo maka asusụ Yoruba. N'aka nke ozọ, ulo oru NTA mgbe ufodu na-egosi omenala agburu di iche iche di na Najjiria na Tiivii ka ndi mmadu lere anya, nwee obi utọ ma mta ihe ndi ozọ na-eme. Ikowa usoro omenala ndi a n'olu Bekee di mma ka ndi mba ofesi mara ihe ndi Najjiria na-aruputa ma o ga-akacha mma iji asusụ Najjiria kowaa ya ka agburu ndi ozọ nwee ike imutakwa ya ma na-emeputa kwa ya iji gosi idi n'otu.

3.5 Iji asụsụ Najjiria na-emeputa ejije na Channel DSTV atọ nke ndi Hausa, Yoruba na Igbo

Inwe anuri na obi utọ bu otu n'ime ihe e ji enyere ndu aka ma gbatikwuo ya ka o dikwuo ogologo. Ejije ndi a na-emeputa na Tiivii na-enye aka iji norja oge ebe o bu na egwu onwa alala. Anyi na-esite na ha amuta otutu ihe na-eme n'ụwa taa, ma nke oma, ma nke ojoo. O bu eziokwu na ha niile ndi Hausa, ndi Yoruba na ndi Igbo na-agbali ikowa akuko ha na-akoro anyi n'asusụ Bekee ka o kwe anyi nghota, anyi na-eche na o ga-akacha mma imeputa ejije ndi ahụ nwere nkuzi puruiche n'asusụ Najjiria atọ ndi a bu Hausa, Yoruba na Igbo. Nke a putara na akuko ha bu otu ma e ji asusụ atọ ndi a meputa ha. Ozọ dika ya aburu ikewaputa Channel DSTV ozọ bu ebe a ga na-emeputa ejije di iche iche e ji asusụ atọ ndi a mee. A ga-enwe oge amawaputara maka igosi nke asusụ ọbula. Idi n'otu na nchekwaba asusụ Najjiria ga-adi n'ogo di elu ma oburu na e tinye ihe ndi a n'oru.

3.6 Gọọmenti inye nkwado ha

Gọọmenti nke Etiti, nke Steeti na nke Okpuru ọchịchị ime obodo kwesiri jru ọrụ nke mara ha n'aka bu iweta ego. Atumatu ndi a anyi tuputara na nchocha ga-anọ n'akwukwo a rekasia ma ọburu na ndi gọọmenti enyeghi agumaakwukwo n'efu maka izulite ndi nkuzi maka imu asusu Najirja, amawaputaghi ego maka ime nchocha, etinyeghi akurungwa ndi na-enye aka n'omumu asusu, na ime ka ohanaze mata atumatu niile n'ihe banyere nhazi omumu asusu. Gọọmenti ga-ahu na ndiulo nzuko omeiwu ga-eji atumatu nhazi a kporo ihe ma hoputa ndi nleba anya ma ihe ekwe na-aku.

3.7 Ndi omepuronyeodiri, ndi Najirja bi mba ofesi na ndi NGO

Ntine n'oru iji asusu Najirja ezikorita ozi abughi ihe diiri naanji ndi gọọmenti. O diiri ma esekere, ma idima. Ebe o bu na ha na-atunye uche ha n'okwu banyere akunauba, ndorondoro ọchichị na oke ruru onye, ha kwesikwara ileba anya n'ihe banyere iji asusu Najirja na-ezikorita ozi n'uzo inye ego nkwado maka inye agumakwukwo n'efu maka umakwukwo ndi nwere mmasi imu asusu Najirja n'ulokwukwo di elu, na inye akurungwa di iche iche ga-enye aka maka omumu na nkuzi ihe n'uzo ga-adi mfe ma nyeaka nghota.

3.8 Oru ndi nta akuko

Ndi nta akuko bu ndi ozo oru ha di oke mkpa ihu na nzikorita ozi n'asusu Najirja ndi a di ire. Ha ga-enye nkwado nke ha site n'iji asusu Najirja achu nta akuko ha, agbasa ozi n'ikuku, edeputa ma na-agu akuko uwa na okwu na-eso akuko, ama okwa na iku egwu nchere oge di iche iche. Ha ga na-emeputakwa ejije nta di iche iche ma na redio ma na Tiivii ga na-arutu aka na mkpa o di iji asusu Najirja ndi a ezikorita ozi na-esepughi aka. N'uzo di etu a, nwafu Najirja obula ga-ahu na o bughizi ihe egwuregwu.

4.0 Ntuputa aro

1. O di mkpa ikwalite iji asusu Najirja na-ezikorita ozi n'ezinaulo ka umaka bido n'oge muta nke bu asusu nne maka nchekwa asusu na omenala ndi maka ogbo di n'ihu.
2. O di mkpa inwe ezi ndi nkuzi maara nke ha riri n'ikuzi asusu Najirja ndi a nke oma ka ndi nwere mmasi ikuzi ya muta ha dika o kwesiri.
3. O di mkpa umakwukwo inwe mmasi igu ihe omumu banyere asusu Najirja ndi a n'ulokwukwo ndi di elu digasi n'obodo anyi.
4. Ndi gọọmenti, ndi onu na-eru n'okwu, ndi omepuronyeodiri, ndi onuru ube nwanne gbata, umunne anyi ndi bi mba ofesi, ndi okankuzi na sayensi asusu, na NINLAN, jisienu ike na nkwado n'uzo kwesiri ekwesiri.
5. Ka iji asusu Najirja ezikorita ozi butere anyi oganihu, o bughiti ntisa.

4.1 Mmehi

Na nchocha a, anyi anwaala oke anyi ichoputa ihe ndi ga-enye aka ikwalite omumu asusu Najirja iji welite ha n'ogo a turu anya ya na mba uwa dum. Asusu bu njirimara mba obula. O bu ya ka e ji eziputa omenala na odibendi. Najirja bu otu. Nzikorita ozi site n'asusu anyi ga-eweta idi n'otu, udo, oganihuna ezi nchekwaba ndu na akunauba.

Edensibja

- Agbedo, C. (2019). *Multilingualism and National Development in Nigeria: Issues and Challenges*. Nsukka: University of Nigeria Press Ltd.
- Ikonne, U. H. (2017). Realizing the Goals of Acculturation Programme for the Second Indigenous Language Learners through Harmonization, Standardization and Policy Implementation . *A Journal of The National Institute for Nigerian Languages, Aba*, 118-124.
- Onukawa, E. (2018). *The Ominous as a Medium of Communication in the Traditional Igbo Society* . Enugu: Samdrew Productions Nig. Ltd.
- Onwuka, J. (2006). *Introduction to Sociology of Mass Communication*. Okigwe: Whytem Publishers Nigeria.
- Onyekpere, G. N. (2013). The State of the Igbo Language: Threat to Igbo Identity and Social Stability . In N. A. Faculty of Arts, *The Humanities and National Identity* (pp. 142-148). Awka: Fab Anieh Nig. Ltd.
- The Holy Bible*. (n.d.).
- Udoh, I. (2017). Nigeria Languages as Key to the Sustainable Development Goals. In A. J. Languages, *NILAS, NIGERIAN LANGUAGES' STUDIES* (pp. 10-18). Aba: NILAS Vol 3 No. 2.
- Webster, M. (n.d.). Dictionary Online.